

Вукова језичка и правописна реформа у анегдотама

Бранко Златковић

Централна личност српског културног препорода, Вук Караџић, обрео се у Бечу 1813. године. Пошто се претходно разболео и безуспешно лечио, он је, по пропасти Првог српског устанка, прешао као и многи други у Аустрију. Када је Вук као избеглица стигао у Беч, он се, већ хром и са штупом, у туђем свету није одавао уобичајеном животу српских емиграната. Прегео је и саставио малу књигу о пропасти Србије у форми писма Карађорђу и предао је на цензуру крајем године. Та књижица, као цензору словенских књига у Бечу, дође у руке Словенцу Јернеју Копитару. Он је препознао таленат човека из народа и наменио је од тада Вуку улогу српског и словенског културног реформатора. И није се преварио. Тих година у Бечу било је учених Срба. Они су, држећи тај посао за бесмислицу, одвраћали Вука, говорећи му да не квари хартије узалуд.¹ Када је Вук предложио Димитрију Давидовићу и Димитрију Фрушићу да заједнички саставе српску граматику, одговорили су му: *Е, прођи се будалаштине.*² Такви савети нису поколебали Вука. Убрзо је саставио *Пјеснарицу*, написао критику на Давидовићеве *Новине*, критику на Видаковићева *Усамљеног јуношу* и српску *Писменицу*. Дакле, већ у првој години бављења књижевним послом, Вук је за књижевни језик узео народни говор, начинио правописну реформу, сасвим је довршивши у *Српској граматици*, објављеној уз *Српски рјечник* из 1818. године.

Штампање *Српског рјечника* прате неколике карактеристичне приче. Вук се писмом 1816. године обратио кнезу Милошу за помоћ око издавања *Рјечника*. Иако је подухват хвалио, Вук није заинтересовао Милоша, па је молио Димитрија Фрушића да се и он заузме код Кнеза. Фрушић се одазвао молби и 1817. писао Кнезу, али када ни то није помогло, Фрушић је 1818. прешао из Земуна у Србију и лично поновио Милошу молбу. Добио је само обећање да ће Кнез првом приликом послати Вуку 1.500 гроша. *Српски рјечник* је из штампе изашао непосредно по убиству Карађорђа, уз ширење гласова о Милошу као о убици, крволоку и турском слуги. Земунски генерал Червенка реаговао је бурно, пошто је тек касније дознао да је Фрушићу издао пасош, како би књига била посвећена Милошу. Иначе, Фрушић би остао без пасоша, јер су имали намеру да хвале рђава, необразована и болесна човека.³ Како Милош никада није послао новац за *Рјечник*, изостала је и посвета. Но, вели једна прича, Вук није само намеравао да књигу посвети Милошу, већ је својеврсно и њен садржај прилагодио Кнезу и његовој веселој околини. Јован Хаџић (псеудоним Милош Светић) је замерио Вуку што је у *Рјечник* ставио онолике срамотне поскочице, приповечице и изразе. Вук му је одговорио да је тиме хтео да угоди Милошу и старешинама који су се псовкама најрадије забављали, јер „све се надмећу који ће што срамотније казати, па се онда начини смех“.⁴

Објављивање *Српског рјечника* прати још једна занимљива згода. Боравећи у Петрограду 1819, Вук упозна барона Шилинга који Вука намери да одведе у посету код свога пријатеља Константина Константиновича Родофиникина.

¹ Љ. Стојановић, *Живот и рад Вука Стеф. Караџића*, БИГЗ, 1987, 15.

² Исто, 49–50.

³ В. С. Караџић, *Историјски списи I, Сабрана дела Вука Караџића*, XV, Просвета, Београд, 1969, 380–381.

⁴ В. С. Караџић, *Историјски списи II, Сабрана дела Вука Караџића*, XVI, Просвета, Београд, 1969, 344; Љ. Стојановић, нав. дело, 168.

Иако је овај руски посланик, за време Првог српског устанка, провео две године у Србији, Срби нису били њиме задовољни, али ни он није о Србима лепо судио. Када је барон Шилинг Родофиникину најавио Вука као Србина, заслужног за састављање и објављивање *Српског рјечника*, он с подсмехом рекне: *Што ће Српски рјечник? – Али опет може бити од потребе: кад нестане Срба да се зна какијем су језиком говорили.*⁵

Према казивањима, и претходно је било покушаја састављања српског речника и граматике. Наиме, када се једном немачки научник Шлецер потужи митрополиту Стефану Стратимировићу што нема никаква речника ни граматике српског језика, митрополит науми да скупи српске речи, па да их уметне међу славенске и руске и да тако Шлецеру наштапају српски речник. Да би се то лакше учинило, Стратимировић подели посао по словима, па Лукијану Мушичком препоруче се речи које почињу са „л“ и „м“, Јосифу Путнику са „ј“ и „п“, а Стратимировић узме „с“. Неколико дана после тога радоснога договора први дође Путник и као што је био шаљив и слободан, баци пред митрополита хартију, на коју је био написао неколико речи, и каже управо да тај посао није за њега и да су га они преварили, будући да највише речи почиње са „п“. Утом се и Стратимировић наситио тога посла, те овај Путников изговор прими смејући се, а и остали то једва дочекају, те посао око српског речника тако сасвим замре.⁶

Конзервативни српски културни и црквени кругови и заговорници традиционалне словенске писмености и књижевности, на Вукове новотарије гледали су са великим незадовољством и противљењем као на тобожњу јерес. Особито је велики Вуков претходник и уистину први творац новог српског правописа и писац „Сала дебелог јера“ (1810), Сава Мркаљ, био гоњен од свештенства. Између осталог, приповеда се како је један „трбушаста дворски“ калуђер запитао Мркаља у Карловцима, видећи га у његовоме јадном и жалосном стању, зашто обућу своју није намазао, када је имао сала дебелог јера?⁷ Саву је и митрополит Стратимировић, који је онда у Српству ведрио и облачио, гонио до краја живота.⁸ Сава је 1827. године психички оболео и умро је у једној бечкој лудници 1835. године.

Изостављање дебелог јера из азбуке оставило је широког одјека. Јован Берић, негдашњи адвокат и управник српских основних школа у Будимској епархији, објавио је 1813. у Додатку Давидовићевих *Новина* две песме посвећене дебелом и танком јер. Ове шаљиве и сатиричне саставе забележио је по сећању Јован Хацић и објавио их у своме *Огледалу србском* (1864):

Дебелом јеру Ђ:

*Већ и на те подигла се хајка,
Јер дебело жалосна ти мајка.
Стари наши тебе поштоваше
Тепаше ти и дебело јерет
А сада те тако прогањају,
Младој деци тебе отимају,*

⁵ *Историјски списи* II, нав. дело, 76.

⁶ И. Огњановић, *Занимљиве приче и белешке из живота знаменитих Срба*, Загреб, 1900 123–124; *Скупљени граматички и полемички списи Вука Караџића*, III, 1.

⁷ И. Огњановић, нав. дело, 77.

⁸ Љ. Стојановић, 48. и 85.

*Скочи на те Стојковић и Сава⁹
Та мудра је обојице глава;
И гони те Дурић и Катанчић,
Иноверци сковаће ти ланчић
Већ се теби, и како знаш гуди,
Да се с тобом не ругају људи итд.*

*Танком јеру Ђ:
Већ и на тебе на миндрос узеше,
Јеру танко на штап те попеше,
Баш као шијак кад јабуке носи
За њих жита у такмице проси
Да се знаде, да је на одметак
Кано женска преслица у петак
Перв бацаше к`о вугине птиће,
Место њега тебе спопадоше,
И тврдо ти (тљ) с добром (дљ) додадоше,
Тврдо тврдо, а добро је добро,
Ти јер танко зло ћеш проћи, побро,
Покрај тврда и добра добара
Богме, брајко, танка си ребра итд.¹⁰*

Такође, митрополит Стратимировић је прогонио и Вука, због чега је непријатности имао и Лукијан Мушицки, јер је опрезно симпатисао Вуков рад. Према мишљењу Вукових биографа, Вук одлази из Шишатовца 1816. због тога што је Стратимировић наредио Мушицком да га отера, под изговором да се не смеју мирски људи држати по манастирима. То потврђује и једно писмо којим Мушицки јавља Вуку како је код њега био митрополитов протосинђел Хранислав и свуда цуњао, не би ли нашао „портрет“ Вуков, али га је он сакрио испод другог портрета. „Да је видео, знам да би денунцирао, дошао би ферман да и њега истерам, избацам, протерам“, закључује Мушицки.¹¹

За језик „свињара“ и „говедара“, како је с потцењивањем називан народни говор, сматрало се да не може изразити духовне и црквене потребе. Истина, тадашњи народни говор није обиловао изражајним богатством, али је Вук на тај недостатак гледао трезвено, стрпљиво и пророчки, о чему сведочи и једна карактеристична прича. Године 1846. владика Раде (Петар II Петровић Његош) је свакодневно писао свој славни спев *Горски вијенац*. Оно што је дању написао, увече би читао Вуку Карацићу и још неким Србима. Једно вече рећи ће владика Вуку: *Баш, господине Вуче, ови је наш језик веома сиромашан. Он нејма ријечи за „идеју“, нејма за „еру“, и за толике друге појмове! – Господару, одговори Вук, кад је народ могао наћи име за сваки део, сваки делић, свако парче, и сваку чивију на колима, нашао би и за то ријечи, да му је требало. Кад устреба – наћи ће се!*¹²

⁹ Атанасије Стојковић је још 1801. назвао јер петим точком у колима, а Сава Текелија га је у својој књизи „Римљани у Шпанији“ (1807) сасвим изоставио.

¹⁰ И. Огњановић, 15–16.

¹¹ Љ. Стојановић, 112–113.

¹² М. Ђ. Милићевић, *Књаз Милош у причама*, Београд, Београд, 1891; И. Огњановић, 54; Д. Томић, *Знаменити Срби у анегдотама*, Н. Сад, 1999, 77.

Највише вике изазвала је Вукова правописна реформа, поглавито преузимање у нову азбуку слова „ј“ из латинице. Вук је у Предговору *Српског рјечника* (1818) то правдао већ постојећом сличношћу латиничних и ћириличних слова, и тиме што су латинична слова грчког порекла као и словенска.¹³ Но, Вукови аргументи нису били довољни, већ се на Вука гледало попреко као на оружје у рукама католичко-језуитске пропаганде. У многе српске куће дуго није смела да уђе књига с „јотом“.¹⁴ О томе говоре и неколике анегдоте. Француски дипломата Боа ле Конт пише како су му 1834. године српске старешине говориле: „Српски би се народ цео дао набити на колац, пре него што би пристао да пише латиницом“.¹⁵ На другом месту се вели како је Вук био једном у посети Јовану Берићу у Будиму. Утом Берића посети и стари Лазаревић, бивши пештански трговац, који није Вука лично познавао. Берић је био врло шаљив, а знао је како „православни“ Лазаревић мисли о Вуковој азбуци. У један мах, Берић запита старца: *А што бисте ви урадили Вуку за његово „ј“?* Лазаревић није дуго премишљао, него знајући да Вук има само једну ногу, одговори одлучно: *Ја бих му и ону другу ногу пребио.* Берић удари у смех, а Вук повиче у шали: *Та немојте забоба, онда нећу моћи ходати.* Сад Лазаревић погледа Вука поближе, те видећи код њега дрвену ногу, поцрвени, па онда промумла: *Е, шта ћу вам ја, немојте нам у цркву дирати.*¹⁶

Године 1841. Матица Српска је своје потпредседнику Платону Атанацковићу, иначе владики будимском, препоручила да у договору са још неколико чланова Матице састави и одреди српску буквицу и правопис. Платон се онда обрати Вуку Караџићу и Сави Текелији, те их је питао шта они мисле о томе. Вук је био за „јоту“, а Сава против. Међутим, и Платон је био доживотни противник „јоте“, па је годину пред смрт штампао књижицу под насловом *Повторни заповест над азбуком* (1866), у којој је о „јоти“ објавио подругљиву песму:

*Узмимо тек јоту
Ту и ноћу слоту,
Колико ли јада
И неслоге смрада
Почини нам она
Као нос у слона,
Чим се јота више
Било шта напише,
Тим то буде слађе
У поштењу с нађе.
Том удицом младеж
Као зрном пиљеж
Жмурећки се хвата
Жељно ју прогута.
Заиста је чудо
Како се још лудо*

¹³ В. С. Караџић, *Српски рјечник (1818), Сабрана дела Вука Караџића*, II, Просвета, Београд, 1966, XI.

¹⁴ М. Полит-Десанчић, *Успомене*, Н. Сад, 2006, 38.

¹⁵ *Србија у години 1834. Писма грофа Боа-ле-Конта, Споменик СКА*, XXIV, прир. С. Новаковић, Београд, 1894, 21.

¹⁶ *Сусрети с Вуком*, прир. Г. Добрашиновић и Б. Маринковић, Матица српска, Н. Сад, 1964, 65–66.

Тако омилило
А и огадило итд.

Платону није било право ни што је архимандрит Нићифор Дучић писао „немачком јотом“, па није према њему гајио превише симпатија. Говорио је често своје старом пријатељу Ружићу: *Хајд` што ова омладина пише јотом, али када видим да архимандрит јоту напише, чисто осетим како ме њен реп по носу удари! Нема ништа, мој Ружићу, пропало је све!* Платон се шалио, не би ли Ружића једио, јер је и овај био заклети непријатељ „јоте“. Једном када прими стари Платон архимандрита Нићифора Дучића, испрва му та посета није била по вољи. Али, када се овај појави одважно, млад, леп, висок и једар, Платон умиљато рече: *Хо синко, да сам такви, па ма писао јотом.*¹⁷

И Јаков Живановић је 1850, у својству помоћника попечитеља правде и просвете, исказао отпор Вуковој правописној реформи. Конзервативан у свему, Живановић је из свога правописа избацио *ћ*, *ђ* и *џ*, па је те гласове изражавао крпећи по два или три слова у једно. Таквим правописом писао је све своје приватне ствари, а њим је прештампавао и неке Видаковићеве романе, ваљда у нади да ће још неко замиловати тај необични правопис, али следбеника није стекао.¹⁸

У почетку Вукова рада, отпор његовим идејама може се правдати и неповољним тренутком за развој литературе. Србија је преживљавала тешке дане поновног ропства. Међутим, и касније док је Србија ширећи аутономију отварала и простор културним променама, већина образованих људи у Србији и у Аустрији, била је против Вука и његова рада. О томе сведоче бројни одзиви Вуковим огласима и позивима на претплату књига. Једним писмом Стефан Живковић јавља Вуку како је нудио Јокса скелецију да се претплати на *Рјечник*, а овај му одговорио: *А шта је то, и што ће то нама; имаш ти какви дебелу волова; није нама до књиге.*¹⁹

Други га куде што се пера лаћао, јер би му било боље да је остао и даље код коза и оваца, те да би га требало затворити у рупу на Врачару где се хватају његови имењаци из шуме. Један му трговац бесно јавља да ће се пре потурчити него се претплатити на његову књигу.²⁰

Између сличних изјава, Љубомир Стојановић издваја двојицу најоригиналнијих Вукових критичара. Незадовољан Вуковом *Даницом*, неки Адам Јовановић писао је С. Илићу: *Глупа књига Забавник, који је наш научник у Бечу издао, и не обећава ништа боље од њега. Штета за сваку крајцару која се за то плати. Мени је жао што сам обећао да ћу се претплатити, али морам признати да ми не треба никаква књига од таког простака.* Исаија Војиновић из Темишвара је Вуку упутио негодујуће писмо: *По мњенију многих да сте за оно време, које сте у списанију потрошили, прасце или (по старом обичају) овце чували, више би добра учинили; 1-во не бисте име вјечном поруганију предали, а 2-го, што је важније, не бисте читатеље (особито младе) у тичетну заразу привођили.* Исаија даље куди Вуков језик и стил који је „заиста говедарски, јер се од сваког благородства одликује...

¹⁷ И. Огњановић, 4–5.

¹⁸ М. Ђ. Милићевић, *Поменик знаменитих људи у српскога народа новијег доба*, Београд, 1888, 162–163.

¹⁹ Љ. Стојановић, 38.

²⁰ Г. Добрашиновић, *Вукова преписка, Књижевна историја*, XL, 136, Београд, 2008, 395.

А каква ти је жалосна биографија (да све проче оставимо) нити силе периодическе, нити сладости кратка израженија има, но пишеш као каква баба, која никад отмјено штогод видила или чула није“. На крају моли Вука да се опомене, уразуми и остави писања.²¹

У критикама се особито истицао Јован Хаџић, најжешћи Вуков противник. Са омаловажавањем га је називао *Лозничким псалтирцем*. Он Вуку одриче сваку заслугу и замера све и свашта. По Хаџићевој процени, Вук народне песме не скупља, већ туђе објављује; не зна ни немачки, ни латински, а *Рјечник* и *Нови завјет* радио је с Мушицким и Копитаром. Хаџић вели како је Вук *Писменицу* саставио према Доситеју, Мркаљу, Луки Милованову, те да није знао шта је критика, већ да је увек само псовао и грдио. Криви га и за издају рода, јер Вук српски језик прогласава хрватским, само да би га Хрвати уздизали.²² Хаџић саркастично приповеда и о Вуковом састанку са Луком Миловановим после 1813. године. Тада је на неком Лукином папиру било сланине и соли, што гладну Вуку привуче пажњу, те он онда разазна нека исписана правила српске писменице. Лука му каже да је то са Мркаљем правио, али намерава бацити. Вук онда то извуче од Луке и објави као *Писменицу сербскога језика* (1814), а потом 1833, под Лукиним именом, штампа књигу *Опит настављења к Србској сличноречности и слогомјерју или просодији*.²³

У рату за српски правопис, Јоаким Вујић је био један од првих и најватренијих Вукових противника. Више га је пута оштро исмевао и клеветао. Године 1830. кнез Милош упита Вујића за мишљење о преводу Наполеонових закона на српски језик, на чему је радио и Вук Караџић. Вујић покуди превод, јер су у њему *невразумителне и неваљале речи, које наши прости народ не разуме, а то су, на пр. „покретно добро“ место „движимо добро“, „ималац“ место „притјажатељ“, итд. Нарочито је „ималац“ рђава реч, јер када се овој речи одузме прво писмја „и“, остаје „малац“, „малац“ значи мађарски „прасе“; та је реч Јоакиму „особито смјешна“*. Потом додаје да „г. Вук јест свиње, прасце и малаце по Шумадији чувао докле није свињарску батину бацио, пак лаког перца прихватио“. Даље се још наводи како је Вуков *Рјечник* „сасвим гадан, ружан, смрдљив, бестидан, бешчастан, срамотан, неслан, соблазнителан, будалкаст, луд и безобразан какогод и његов славни списатељ. И то све тај речник и граматика и све друго треба да се у дрвене појаке хростове корице заједно свеже, пак све (Вуку) и о теме и о нос олупа и окрза“.²⁴

Исте године, Вук је доживео и друге непријатности у Србији. У јесен се о Скупштини говорило и о одобрењу Вуковог превода *Новог завјета*, кога је он превео још почетком 20-их година и узалудно чекао на одобрење црквених власти како би га штампао. Тада је Павле Радомировић, по кнез-Милошевој жељи, дигао вику на Вуков превод и потписао против њега 34 најзнатнија лица из Србије, међу којима су се, невољно, нашли и неки Вукови пријатељи, као, на пример, кнез Васа Поповић. Осим тога, састављено је и једно писмо којим се одбија Вуков превод и, између осталог, наводи: *Знајући ми доленазначени да је Вук Ђурту, хармбашу јадранског као првог учитеља свога имао, а да се је и код Младена Миловановића и Хајдук-Вељка, равно харамбаше учио, знати можемо какве науке и Вук имати може. А нека и други учени људи суде при онаквим учитељима какве је Вук имао, може л` се чему добру и полезну научити!*

²¹ Љ. Стојановић, 279–280.

²² *Огледало србско*, год. I, св. 1–10, Н. Сад, 1864, 305; Вук, *Историјски списи* II, 333–334.

²³ *Огледало србско*, нав. дело, 4; Љ. Стојановић, 52.

²⁴ *Сусрети с Вуком*, нав. дело, 42–44.

*Нека погледе и на његову скверну фигуру: ноге хроме, руке сакате, уста као женска чарапа, уста која нису српскога кроја нити српске произносу речи, може л` се дакле човек надати да ће му што из главе изићи што чурук добити неће... На против, да је Кинђелчево или митрополита карловачког јевангелије на српски преведено, примили би смо га и сад, но Вуково никако.*²⁵

У то време, кнез Милош је наложио Цветку Рајовићу и Авраму Петронијевићу, који су се тада налазили у дипломатској мисији у Петрограду, да купе штампарију за државне потребе. Она је из Русије стигла у Београд 2. јуна 1831. Најпре се штампају разни административни материјали, а потом и прва књига *Србска стихотворенија*, Гаврила Ковачевића и Николе Стаматовића. Међутим, испрва је било предвиђено да се као прва штампа књига Јована Стејића *Сабор истине и науке*, али је штампање обустављено, јер је књига штампана без „дебелог јера“. Кнез Милош, у договору са митрополитом Стефаном Стратимировићем, забрањује Вуков, а враћа у штампарију стари правопис. Стога, увређени Стејић исте године напушта Србију.²⁶

У штампарији је затим, 1833. године, Глигорије Возаровић почео да штампа Доситејева дела. Петар Петровић Његош се 1836. чудио што су у Србији штампана „горка и отровна“ Доситејева дела, те је препоручивао Кнезу да се забране. Мало пре тога, Милош је пак пребацивао владика Његошу због дозволе да се у његовој црногорској типографији штампају књиге Вуковим правописом, јер „увођење некаквог *ј*, одводи од православија и преводи к римокатоличенству“.²⁷

Ни деценију касније у Србији нису престала оспоравања Вука и његова дела. У то време опет је буктао рат за пријем Вукова превода *Новог завјета*. Када је 1847. Вуков превод штампан, дочекан је у Србији на нож. Тому је била узрок стара клевета Стратимировићева о Вуковим намерама да пошокачи Србе. „Једни су говорили да га је римска пропаганда наговорила и поткупила да је преведе и да му је на тај рачун бесплатно штампана књига у јерменском манастиру; други су говорили да је он није ни превео, већ неко други, и да је он само поткупљен да је под својим именом изда; трећи, као тобож бранећи га, говорили су да га је нека чешка партија без његова знања навратила на превођење и штампање ове књиге итд, а све је то чињено на штету наше православне цркве.“²⁸ После оваквих бојазни од завере, Вука је известио један пријатељ о одлуци Београда да се у Србију никако не пусти његов превод *Новог Завјета*. Вук се тада зачуди и одговори: *Не може бити! А ја сам баш у бечкијем новинама читао да су из Србије Турци проћерани.*²⁹

У традицији се памти да и Милош Скерлић, син познатог устаника Јевте Скерле и отац још чувенијег Јована Скерлића, није марио Вука и то из два разлога. Прво што је хтео да „пошокачи“ Србе, а друго што је био „Милошев удворица“. Никада га, сведочи његова ћерка Јелена Скерлић-Ђоровић, није помињао другачије него овако: *Вук, вукле му се кости по калдрми.*

²⁵ *Историјски списи* I, 142; В. С. Караџић, *Нови завјет, Сабрана дела Вука Караџића*, Х, Просвета, Београд, 1974, 547.

Нови завјет, 547.

²⁶ *Историјски списи* I, 402; М. Гавриловић, *Милош Обреновић II*, Београд, 1909, 617–637; Т. Ђорђевић, *Из Србије кнеза Милоша*, Просвета, Београд, 109.

²⁷ Р. Љушић, *Кнежевина Србија*, Београд, 2004, 398.

²⁸ Љ. Стојановић, 623.

²⁹ А. Гавриловић, *Преглед књижевних облика*, Београд, 1927, 33; Д. Томић, нав. дело, 78.

Вели се да је био незадовољан и што му се син Јован потом нашао у одбору за пренос Вукових костију у отаџбину, али је после тога догађаја ликовало што се његова клетва и обистинила, додајући: *Као што су се и вукле!*³⁰

Међутим, како су напади на Вука били оштри и учестали, тако ни Вук није штедео своје противнике. У Рецензији Видаковићевог *Љубомира у Јелисијуму*, између осталог, Вук пише да Видаковић не зна ни српске ни словенске граматике, већ пише по „правилима бабе Смиљане“.³¹ Ову досетку архимандрита Павла Кенгелца на рачун српског језичко-правописног шаренила, Вук је после често понављао. Она је постала толико популарна и распрострањена у језичким полемикама, да се и као анегдота налазила у многим изворима.³²

Димитрије Фрушић је у тој полемици био на Вуковој страни. Он пише Вуку како је „алегорија бабе Смиљане тако силна, да су многи Земунци пре у сумњи бивши о славеносербском језику к себи тргли се и наши постали.“³³

Међутим, многи нису одобравали оштрину Вукових удараца, па су замерали што је на слаба Видаковића тако јавно ударио. Бајчевић му из Новог Сада јавља да су изгледу за претплату *Рјечника* јако смањени откако у *Новинама* напада Видаковића, јер „Србин има осећај сажалења, и због тога неће више да чује ни за ваше Новине ни за Речнике“.³⁴

Опредељење уредника *Новина сербских* за Вукове језичке реформе, којима се клер толико противио, може бити разлог због опадања броја претплатника. Услед све нерентабилнијег пословања, Давидовић је 1821. препустио лист студенту права Петру Матићу, а он је прешао у Србију. Ускоро су, 16. маја 1822, Аустријанци издали налог за престанак издавања *Новина*.

Пошто је Вуков пријатељ и побратим, Сима Милутиновић Сарајлија, у Лајпцигу 1826. наштампао *Србијанку*, књига није свуда наишла на добар одзив. Међу најжешћим критичарима нашао се и Вук Карацић. Немогућу граматичку *Србијанку* и њен тешко разумљиви језик, Вук је тако кудио да је Сима, слушајући то, уздахнувши рекао: *Хе! Мој Вуче! Да си ти мени највеће зло учинио, ја не би могао овако зло мислити и говорити о теби, као што ти о мени мислиш, говориш – и сувише гониш ме. Али је Бог добар: изаћиће дјело на видјело.*³⁵

Вук је често изрицао и оштре нападе на чланове Матице српске. Препирка је започела убрзо по оснивању Матице српске 1826. и покретања њеног *Летописа*, који је постао главни полигон за нападе против Вука. Како ни Вук није био хладнокрван, он је, на пример, 1831. године, у писму трговцу Јосифу Миловуку, иначе оснивачу Матице српске, критиковао издавачку делатност овог пештанског друштва. Вук иронично вели како би Матици било боље да је за гдекоје књиге платила да се не штампају, али се Матица као сваки „трговац“ држала правила: *Боље је на мекињама добити, него на злату штетовати.*

Најпосле се околио и на матичаре понаособ, па је оптужио Ђорђа Магарашевића и Милоша Светића, јер су они једини имали користи од Матице: *Магарашевић је имао за издавање Љетописа на годину 400 форинти и 25 књига од сваке частице, а Светићев је добитак био, што су га у Љетопису фалили, а на*

³⁰ Ј. Скерлић-Ђоровић, *О Скерлићевим родитељима, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, XXX, Београд, 1964, 14.

³¹ В. С. Карацић, *О језику и књижевности I, Сабрана дела Вука Карацића*, XII, Просвета, Београд, 1968, 183.

³² *Поменик*, нав. дело, 254.

³³ Љ. Стојановић, 159.

³⁴ Исто, 159–160.

³⁵ Исто, 310–311; Н. Љубинковић, *Пјеванија црногорска и херцеговачка*, Београд, 2000, 82–

онога, на кога мрзи, викали, односно на Вука.³⁶ Сукоб је затим тињао неколико година, а јавно се отворио пошто је Хаџић 1837. објавио *Ситнице језикословне*. Вук је онда одговорио и у Бечу 1839. објавио *Одговор на Ситнице Језикословне Г. Ј. Хаџића*.

Изгледа да је и кнез Милош имао извесна удела у овоме послу. Хаџић мисли да је око објављивања устава 1839. Кнез био киван на њега, па је Вуку наручио да га грди. Међутим, ова критика у Србију одоцни, јер стиже после објављивања устава. Но чим стигне, Хаџић стане да саставља одговор који је одмах намеравао да објави у Београду. Дознавши то, Милош намах заповеди Јакову Јакшићу, директору типографије и Димитрију Исаиловићу, цензору, да унапред не штампају никакве полемике, па када Хаџић дође с рукописом, они га одбију. Хаџић се одмах досетио да је то Милошево масло, али му је то потврдила и „госпођица Анка врстна кћи г. Јефрема, да је то великога Бабе посао“. Зато Хаџић одмах у Нови Сад пошаље рукопис за штампање, а у Крагујевац попечитељу просвештенија Стефану Стефановићу Тенки упути протесно писмо, жалећи се на слободу штампе. Оптужио је и Правитељство да је у „ортаклуку“ с Вуком Карацићем. Када кнез Милош буде о томе обавештен, стане се кобајаги чудити штампарској забрани, те одмах отпише Хаџићу. У писму га је ковао у звезде и грдио Вука што се дрзнуо да тако пише о њему који толике услуге чини Србији. Уз ово, Милош приложи још два писма, једно на Јакшића, друго на Исаиловића. Наложито им је безусловно, без цензуре, печатање свега што год Хаџић буде пожелео. Тако се Хаџићев *Утук или Одговор на Одговор на Ситнице језикословне* одмах штампа у Београду, а такође буде готов и у Новом Саду. Вук се срдио што је кнез Милош испрва наручио од њега критику, а потом дозволио Хаџићу објављивање одговора у Београду. Страхујући да се сада Вук не окрене против њега, Милош га стаде позивати у Београд, али са опаском – ако ли сме од Хаџића.³⁷

Борба се потом наставила, а одсудну реч дао је Ђуро Даничић, *Ратом за српски језик и правопис*,³⁸ најјачим утуком Вуковим противницима. И ову значајну књигу прате неколике анегдоте, између осталих и једна која објашњава како се Ђорђе Поповић (крштено име) прозвао Ђуром Даничићем. Боравећи у Бечу, Ђуро је 1847. написао одбрану српског језика и новог правописа. Тај свој рад потписао је именом *Југовић*, јер му се то име, по косовским јунацима, највише допало. Међутим, бечка цензура забрани тај састав, те је морао на другом месту да пронађе начине за штампање. То се могло учинити у Пешти, али тек пошто би се променио наслов и дало друго име писцу. Тако, Ђуро састав назове својим коначним именом и потпише се први пут *Даничић*, јер је после Југовића из епских песама највише заволео браћу Даничиће. Од тога доба, све је своје радове тако потписивао, док му најпосле Даничић не оста једино презиме.³⁹ Када је Јован Стејић, после Милоша Светића, један од најгласнијих Вукових противника, прочитао ову Даничићеву књигу, приповеда се да је са уздахом рекао: *Е, овако ниједан Србин није писао*.⁴⁰ За Јована Стејића се још казује да је, иако противан Вуковој језичкој реформи, био у личном пријатељству с њим. Једном у Београду Стејић позове Вука код себе на ручак.

³⁶ В. С. Карацић, *Даница, Сабрана дела Вука Карацића*, VIII, Просвета, Београд, 1969, 495–496.

³⁷ *Огледало србско*, 261. и 291.

³⁸ Будим, 1847.

³⁹ *Поменик*, 127; И. Огњановић, 38.

⁴⁰ *Поменик*, 127 и 676.

Али се потом догоди да митрополит Петар у исто време позове Стејића на ручак у свој дом. Тако је Вук ручао са Стејићевом госпођом, хвалећи нови правопис, а Стејић с митрополитом, оштро критикујући сву радњу Вукову. После тога, Вук је говорио: *Ја не бих мијењао са Стејићем ни свога друштва за столом ни онога што смо говорили.*⁴¹ Такође, и Ђорђе Малетић је много година био противник идеја Вука Караџића, а надомак стогодишњице од Вукова рођења написао је песму у славу Вукову. Чувши за тај Малетићев састав, један га пријатељ прекори због недоследности, а Малетић му хитро одговори: *Па зашто нам је Бог дао дуг век, ако не зато да се – поправимо.*⁴² Вели се да је и наш гласовити научник, Стојан Новаковић, на необичан начин подржао Вукову језичку реформу. Наиме, у оно доба одушевљења, када су Омладинци често посрбљавали своја имена, Новаковић се наместо свога крштенога имена Коста прозвао Стојаном. Када је потом тумачио Радомиру Сарановцу, познатом адвокату, како је своје име превео на српски, овај му је одрекао разлоге, тврдећи следеће: *Није, него зато што у том имену има јота (j) да би само могао пркосити поретку.*⁴³

Како је рат за српски језик и правопис, временом, достигао кулминацију, тако је растао и број Вукових присталица. Вуков правопис примили су и њиме се стално служили Василије Василијевић од 1919. и Димитрије Фрушић од 1820, а привремено Јован Гавриловић, Јован Хацић, Димитрије Тирол, али су га после напустили. За Јована Гавриловића се приповеда да је поштовао и помагао Вука и Ђуру Даничића. Једини је, вели се, Вука дочекивао и возио га својим колима, докле је овај боравио у Београду.⁴⁴ Памти се да је и Димитрије Поповић, свештеник и учитељ у Сегедину и Сомбору, дуго био једини свештеник који је пристао уз Вука и писао новим правописом, па када је после остао без службе, Вук и Даничић су му помагали, шаљући му њихове књиге да их продаје и да се од тога издржава. Димитрије се потом одужио својим пријатељима.⁴⁵ И Вук Врчевић је прилежно прихватио Вукову језичку реформу. У својој аутобиографији пише како је прву *Пјеснарицу* Вука Караџића, чим му је дошла руку, сву кроз десет дана својеручно преписао, не пазећи ни на труд, ни на умор.⁴⁶

Знаменити Вуков присташа био је и песник Бранко Радичевић, о чему, између осталог, сведочи и једна анегдота. Наиме, у Земуну 1848. извршну власт обављали су народни одбори, састављени од старих грађана. Они су сви били конзервативни. Стога сви беху и противници Вука Караџића и његових присталица. Слово „јоту“ држали су за непријатеља православљу, а главни им стуб у правопису беше „дебело јер“. Једне вечери, у кафани „Код анђела“, састали су се стари земунски грађани да уобичајено претресу месна збивања. Ко год би улазио у кафану није пропустио, а да стару господу не поздрави пристojно. Међутим, десише се и гости који нису господи одали почаст. Међу тим намерницима, особито се истицао један младић са свога слободњачкога понашања. Већ по његовом изгледу мислили су да је дошао из Беча, а по говору видеше да он мора бити из школе „злогласног“ Вука.

⁴¹ Д. Томић, 78.

⁴² А. Гавриловић, *Седамдесет анегдота из живота српских књижевника*, Београд, 1911, 42.

⁴³ Д. Томић, 148.

⁴⁴ *Поменик*, 87.

⁴⁵ Исто, 560–561.

⁴⁶ *Сусрети с Вуком*, 54–55.

То је било довољно да се земунски властодршци окоме на младића, па један гласно рече: *Да хоће бечке анархисте насадити оног шантавог Вука као што ваља!*

Хоће „злодеј“ да нас пошокачи с оном криворепом јотом, додаде други.

Али човек тај има заслуге за српство; он нам је открио богату ризницу наших народних песама, одговориће трећи.

Јест, јест, за то бих му ја два споменика подигао: на једној страни крст, а на другој вешала, рећи ће опет онај први.

Играјући билијар, младић онај слушао је и тај велегласни разговор, па када чује да један од њих још у својој кући не трпи никакве Вукове књиге, окрене се говорнику и рече: *Па за слепце и није сунце!*

То је било страшно да се један „жутокљунац“ усуди да ружи власт. И за тили час се ту створи и полиција, да по заповести уваженога грађанина затвори младића, који се узалуд опирао хапшењу. Баш када га полиција хтеде одвести, у кафану уђе господин Игња Васиљевић и заузме се за младића, представљајући га својим пријатељем и песником Бранком Радичевићем. Но, стари се на то не би ни обазирали, да нису дознали да је он син царинског ревизора Радичевића. И тако се Бранко Радичевић ослободи затвора.⁴⁷

Вуков следбеник био је и Милорад Поповић Шапчанин. У својој приповеци *Монах Бенадије*, он пише како је 60-их година 19. века био ђак у Карловцима. Тада га позове Данило, игуман манастира Врдника-Раванице, да му буде писар при састављању манастирских рачуна. Диктирајући писару, игуман рече: *Пишите! Во смет отишежителного манастира Вердника, зовомога нова Раваница*. Потом, игуман затражи да се записано прочита и Шапчанин то учини: *Преглед рачуна опитег манастира Врдника, названова нова Раваница*. На то се игуман зачуди: *Какав преглед, какав манастир! Ја сам казао смет, па онда манастир... Узмите другу хартију!*

Писар почне доказивати да је рогобатна смеса оба језика, српског и словенског, али игуман ни да чује, него диктира даље: *Пишите, приход од торга*.

Писар се осмели, па упита: *А шта је то торг?* Игуман одговори: *Торг је трг, вашир*.

– *Па зашто не бих написао: Приход од торга?*

– *Пиши, како ти ја диктирам!*

– *Писаћу, али не знам само зашто писати ту туђу реч.*

– *Тако су писали игумани пре мене, па тако и ја. А кад манастири пређу у ваше руке, пишите како знате. Пиши дакле од торга!*

– *Ух, господине, верујте ми, баш не могу.*

– *А ти, баш кад си тако тврдоглав, запиши: од торга, сирјеч вашара.*

Када забележи „торг“, писара, занесеног језичког пуританца, просто проби зној, а игуман настави да диктира: *Приход од дародајанија*.

– *Зашто не бисте казали од тисаније, од добровољних прилога?*, упита писар.

– *Сад приход от кимпанов; можеш додати јеже јест од звона, диктира даље игуман, па настави: А сад приход од „љеса“.*

Писар скочи.

– *Пиши, рече игуман.*

– *Не могу!*

– *Пишиде!*

⁴⁷ И. Огњановић, 125–127.

– *Руку ми одсеците, али даље не могу.*

– *Врло добро*, настави игуман, погледавши написано, *за данас је доста, продолжиће сутра.*⁴⁸

Наведени разговор међу игуманом Данилом и Милорадом Поповићем Шапчанином вођен је баш у преломно доба борбе међу старим славенским и новим народним књижевним језиком. Непуну деценију касније, дакле марта 1868, а четири године после смрти Вука Караџића, скинуте су све забране са Вукова правописа, који се отада званично употребљавао и у школи.

⁴⁸ И. Огњановић, 110–112.